

Veseli smeh je šinil pred toplo razsvetljeni prostor in v nasprotnem kotu, za visoko s papirji obloženo mizo, sem prvič ugledal osvetljeno pojavo tovariša Tita.« (Likovna revija, št. 7-8 ali Prim. dnevnik 3. 1. 1964, št. 2.)

Kljub pripombam, ki so pisane s stališča zgodovinarjevih pogledov na gradivo, iz katerega rastejo zgodovinska dela kot prikazi določenega zgodovinskega procesa, moramo reči, da Kocbekovo »Slovensko poslanstvo« vendarle predstavlja pomemben prispevek k poznavanju slovenskega narodnoosvobodilnega boja. Variante, kolikor so doslej nastale, se v glavnem bolj nanašajo na podrobnosti zgodovinskega procesa, ki ga knjiga prikazuje, ne pa na splošni tok narodnoosvobodilnega boja, ki ga tudi »Slovensko poslanstvo« prikazuje v resničnem zgodovinskem okviru.

France Škerl

Vojnoistorijski glasnik, 1960—1964. Organ Vojnoistorijskega instituta. Beograd 1960—1964. Izdaje Vojnoistorijski institut Beograd.

»Vojnoistorijski glasnik« je v letih 1960—1964 objavil več razprav, ki obdelujejo tudi probleme, ki se nanašajo na Slovenijo. Delno obdelujejo probleme iz NOB v Sloveniji, delno pa imajo prispevki splošen značaj in se le delno nanašajo tudi na Slovenijo.

V »Vojnoistorijskem glasniku« 1960, št. 3 je podpolkovnik Miroslav Stepančič orisal v razpravi »Ofanzivna dejstva 7. korpusa u Dolenjskoj maja 1944 godine« boje 7. korpusa NOV in POS z Nemci za Žužemberk, Trebnje, Mirno peč in Tržišče. Nemci so spočetka sicer nameravali, da bi se znova polastili oblasti nad komunikacijami Ljubljana—Kočevje in Ljubljana—Novo mesto, vendar so enote 7. korpusa pokazale dovolj moči, da so same organizirale ofenzivo proti Nemcem, s katero se jim je posrečilo meseca maja 1944 razbiti Nemce v navedenih krajih in z uspešnimi akcijami zavzeti te kraje. S tem so dosegli nekaj prav lepih uspehov. Bili so toliko pomembnejši, kolikor so si jih priborili v razmerju sil, ki so bile za Nemce mnogo ugodnejše kakor za partizane. Zato so tudi partizanske žrtve bile znatne, pa čeprav so nemške bile še večje.

Slovenskih razmer se deloma dotika polkovnik Dušan Plenča v razpravi »Nacionalne manjine i jedinice stranih narodnosti u NOR« (»Vojnoistorijski glasnik« 1960, št. 6, str. 33—48). Toda prav v tem delu je pokazal nepravilno poznavanje slovenskega razvoja in slovenske zgodovine sploh. Avtor ni razlikoval med italijansko aneksijo »ljubljanske pokrajine« in nemško »aneksijo« Gorenjske in Štajerske. Popolnoma napačno je gledal na nemške načrte, po katerih so Nemci Slovenijo hoteli regermanizirati, kakor da bi nekoč bila nemška. Avtor ni znal razlikovati med izražanjem nemškega imperializma in stvarno zgodovino slovenskega narodnega ozemlja. Več sreče je imel pri prikazovanju italijanskih enot na slovenski zemlji, čeprav je bil dokaj kratek in nemških enot med slovenskimi partizani ni prikazal.

Podpolkovnik Miroslav Stepančič je obdelal tudi operacije prvih štirih slovenskih brigad (»Toneta Tomšiča«, »Matija Gubca«, »Ivana Cankarja« in »Ljuba Šercerja«) v drugi polovici marca 1943 v razpravi »Dejstva prve četiri slovenačke brigade u drugoj polovini marta 1964 godine« (»Vojnoistorijski glasnik« 1961, št. 1-2, str. 104—126). Najprej oriše operacije proti belogardističnim postojankam v Suhi krajini, ki so jim krepko pomagali Italijani, zlasti črne srajce in enote »XXI. april«. Avtor prikazuje boje okoli Ambrusa, Korinja, Hočevja, nato Plešivice, okoli Smuke in Starega Loga, zlasti pa boj na ribniški Veliki gori in strašen poraz Italijanov pri Jelenovem žlebu 26. marca 1943.

Pretežno memoarskega značaja je prispevek Toma Brejca »Početak i razvitak narodnog ustanka u Gorenjskoj 1941. god.« (»Vojnoistorijski glasnik« 1961, št. 4, str. 154—169). V njem kot eden izmed organizatorjev slovenskega partizanstva prikazuje začetke uporniške dejavnosti na Gorenjskem, kako se je centralni komite KPS pripravljaj na oboroženo vstajo in kako jo je vodil. Na koncu prikazuje tudi, kakšne posebnosti je imelo partizanstvo na Gorenjskem.

Trije prispevki v »Vojnoistorijskem glasniku« za leto 1961 se slovenskega narodnoosvobodilnega boja le delno dotikajo. V razpravi »O sudovima i sudjenju u narodnooslobodilačkim partizanskim odredima u 1941 godini« (»Vojnoistorijski glasnik« 1961, št. 6, str. 83—91) se Slovenije dotika predvsem s tem, da opozori na določbe Partizanskega zakona in nato še v odlomku o zaščiti slovenskega naroda, ki ga je SNOO izdal v jeseni 1941.

Strukturo jugoslovanske armade ob koncu druge svetovne vojne prikazuje »Pregled jedinica jugoslovanske armije na dan oslobodjenja 15. maja 1945 god.« (»Vojnoistorijski glasnik« 1961, št. 6, str. 93—106), ki sta ga sestavila podpolkovnik Gorčin Raičević in major Vlado Stojanović. Na Slovenijo se nanaša le poglavje »Korpusi i operativne zone pod komandom glavnog štaba Slovenije« (str. 100—101). Drugi tak prispevek je »Pregled vojnoteritorialnih organa JA krajem narodnooslobodilačkog rata« (»Vojnoistorijski glasnik« 1961, št. 6, str. 107—115), ki ga je sestavil Gorčin Raičević. O Sloveniji govori na strani 113.

S tragično usodo »jugoslovanske vojske v domovini« v dneh kapitulacije Italije se ukvarja Stanko Petelin v razpravi »Poraz slovenačkog dela Mihailovićeve, jugoslovanske vojske u otadžbini u Grčaricama i na Turjaku« (»Vojnoistorijski glasnik« 1962, št. 6, str. 1—25). V začetku na kratko prikazuje vznik oboroženih slovenskih kontrarevolucionarnih sil, predvsem četniškega tipa, priprave za primer italijanske kapitulacije, jedro pa obsega prikaz propada četniškega odreda v Grčaricah v dneh od 3. do 10. septembra 1943 in poraz belogardistične vojske na Turjaku. Avtor je za svojo razpravo uporabljal tudi kontrarevolucionarno literaturo.

V številki »Vojnoistorijskega glasnika«, ki ga je redakcija posvetila spominu na dvajsetletnico drugega zasedanja AVNOJ, je dr. Metod Mikuš prispeval razpravo »Drugo zasedanje AVNOJ-a i rešenje slovenačkog narodnog pitanja« (»Vojnoistorijski glasnik« 1963, št. 6, str. 75—88). Na probleme slovenskega narodnega vprašanja je avtor pogledal z gledišča daljšega zgodovinskega razvoja, glede rešitve same na drugem zasedanju pa je opozoril na momente, ko je bil tudi med drugo svetovno vojno večkrat poudarjen federalistični princip kot princip, na katerem bo zgrajena nova Jugoslavija.

Na področje Slovenskega Primorja je v celoti segel polkovnik Franc Černugelj v razpravi »Formiranje 5. i 6. slovenačke brigade i pohod u Benešku Sloveniju i Reziyu« (»Vojnoistorijski glasnik« 1964, št. 4, str. 73—91). Težišče razprave je na orisu pohoda brigad v Beneško Slovenijo in bojov v gorah na obeh straneh sedanje državne meje med Jugoslavijo in Italijo.

Prelomni značaj kapitulacije Italije v razvoju dogodkov ne samo v Italiji, temveč tudi v Jugoslaviji, zlasti pa še v Sloveniji, si je vzel za predmet obdelave podpolkovnik Miroslav Stepančić v razpravi »Kapitulacija Italije i razoružavanje italijanskih trupa u Sloveniji« (»Vojnoistorijski glasnik« 1964, št. 5, str. 47—82). Na temelju arhivskih dokumentov in obsežne literature je pokazal predvsem vojaški razvoj, v katerega jedru je zgodovinsko bila kapitulacija Italije. Ker je nemška komanda s Hitlerjem vred slutila, kaj bo Italija napravila, se je na pričakovani razvoj tudi primerno pripravila. Na predvidene korake Italije pa se je pripravil tudi slovenski glavni štab NOV in POS. Rezultati so se pokazali, ko je Italija naposled kapitulirala in se predala zaveznikom. Ker slovenski glavni štab na dogodke ni bil nepripravljen, je kapitulacijo takoj izkoristil za razoroževanje italijanskih vojakov. S to pripravo je slovenski glavni štab prehitel tudi Nemce. Posrečilo se mu namreč je, da je razorožil večji del italijanskih vojakov na Slovenskem kakor Nemci. Avtor se obširno ukvarja z uspehi razorožitve italijanskih vojakov, iz katere so zrasle številne nove enote slovenske narodnoosvobodilne vojske. Iz obdelave ne izpusti tragične usode slovenskih kontrarevolucionarjev. Veliko prostora je posvetil dogodkom v Slovenskem Primorju, kjer je kapitulacija Italije prinesla tako imenovano prvo svobodo.

F. Š.